

The Role of Islamic Good Governance in Ensuring Domestic and Foreign Security

Mohaddeseh Barzegarsaray¹ and Mohamad Setayeshpur²

1. Corresponding Author, PhD student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Qom Branch, Qom, Iran. Email: brzgrm309@gmail.com
2. Associate Professor, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran. Email: M.setayeshpur@chmail.ir

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received 19 Nov 2025 Received in revised form 05 Jan 2026 Accepted 25 Jan 2026 Published online 21 Mar 2026</p> <p>Keywords: Islamic Good Governance; Domestic Security; Foreign Security; Social Justice; Public Participation; Human Security.</p>	<p>Security is one of the fundamental functions of governance systems; however, within the framework of Islamic good governance, security is not limited to military or coercive dimensions. Rather, it is understood as a multidimensional, structural, and endogenous phenomenon closely linked to justice, ethical governance, institutional efficiency, and public participation. This study aims to examine the role of Islamic good governance in ensuring sustainable domestic and foreign security by analyzing the relationship between governance quality, social justice, popular participation, and political stability. The research adopts a descriptive-analytical approach and relies on library-based data. It draws upon fundamental Islamic sources, including the Holy Qur'an and Nahj al-Balagha, as well as the works of prominent Islamic political thinkers. In addition, a comparative analysis is conducted between Islamic governance principles and contemporary security theories, such as realism, liberalism, constructivism, the Copenhagen School, and human security. The findings indicate that, in Islamic thought, sustainable security is primarily the result of just governance, institutional integrity, structural anti-corruption mechanisms, social trust, and ethical political leadership. Domestic security is achieved through social justice, economic welfare, cultural and cognitive security, and active public participation rather than through coercive measures. Moreover, foreign security in the Islamic model is based on political and economic independence, ethical deterrence, moral diplomacy, commitment to agreements, and strong internal cohesion. The comparative analysis reveals that although modern security theories have increasingly emphasized non-military dimensions, Islamic governance has historically conceptualized security as a human-centered, justice-oriented, and value-based phenomenon. The study concludes that Islamic good governance provides a comprehensive and adaptable framework for formulating effective domestic and foreign security strategies capable of addressing complex and hybrid threats in the contemporary international environment.</p>

Cite this article: Barzegarsaray, M., & et al. (2026)., The Role of Islamic Good Governance in Ensuring Domestic and Foreign Security. *Journal of International Studies of Resistance*, 1 (1). 20-36. DOI: <https://doi.org/10.22091/jisr.2026.14872.1020>

© The Author(s)
DOI: 10.22091/jisr.2026.14872.1020

Publisher: University of Qom

EXTENDED ABSTRACT (OpenAI, 2025)

Introduction

In the contemporary literature of political science and security studies, the link between "governance," "political legitimacy," and "the production of sustainable security" has been emphasized as one of the most fundamental components of social stability. Researchers in this field believe that "sustainable security is not merely a product of hard power, but a direct result of the quality of governance, institutional trust, and the effectiveness of the power structure" (Fukuyama, 2013: 91). From this perspective, states that possess institutional justice, political accountability, and social participation have a greater capacity to manage complex and non-traditional threats. In this regard, Buzan also considers security a "structural and multi-level" phenomenon that is formed in connection with internal legitimacy and social cohesion (Buzan, 1991: 21). In the Islamic tradition, too, the concept of security has been formulated from the outset within the framework of "just order," "righteousness of rulers," and "public trust," in such a way that security is seen not as the consequence of mere authority, but as the natural outcome of righteous governance and power's ethical commitment to justice. Accordingly, the study of security within the context of Islamic governance requires the simultaneous analysis of the institutional, ethical, social, and identity dimensions of power—an objective this research seeks to systematically elucidate. Security is one of the most fundamental needs of human societies and a primary function of the state in all political schools of thought. However, the transformations in the security environment in recent decades—ranging from the proliferation of economic and social threats to cognitive warfare, intelligence operations, crises of social capital, and hybrid threats—have demonstrated that defining security as the "absence of military threat" is neither comprehensive nor adequate. In this context, the Islamic model of desirable governance understands security as a multidimensional and structural concept that is shaped in connection with justice, ethics, institutional efficiency, and public participation.

Research Questions

Based on this, the main research questions of the present study are formulated as follows:

- A. How can the desirable model of Islamic governance sustainably and multi-dimensionally ensure domestic and foreign security?
- B. How is domestic security theoretically formulated within the framework of desirable Islamic governance, and what mechanisms are proposed for its sustainable realization?
- C. In the Islamic model, what is the relationship between foreign security and domestic justice, political independence, and popular legitimacy, and how is this relationship explained in comparison with realist and liberal approaches?

Theoretical foundations of research

In modern This research, aiming to explain the role of desirable Islamic governance in ensuring domestic and foreign security, has built its theoretical framework on the concept of security as a structural, multidimensional, and endogenous phenomenon. Drawing on fundamental Islamic sources (the Holy Quran and Nahj al-Balagha) and the views of Muslim thinkers, this framework considers security to be the natural outcome of just governance, the health of political and economic institutions, a structural fight against corruption, the strengthening of social capital, and active public participation. In this model, domestic security is achieved through social justice, public trust, economic welfare, and cultural and epistemic security, while foreign security is defined based on political and economic independence, just deterrence,

ethics-oriented diplomacy, fidelity to commitments, and a close link between internal cohesion and foreign policy.

For comparative analysis, the article utilizes contemporary security theories, including realism (emphasizing military power and the balance of power), liberalism (emphasizing institutions and international cooperation), constructivism (emphasizing identity and norms), the Copenhagen School (expanding security to social and economic sectors), and human security theory (shifting the focus of security from the state to the individual). The comparative findings indicate that although contemporary theories have, in recent decades, paid attention to the non-military dimensions of security, the Islamic model has, from the outset, considered security a human-centered, ethics-oriented, and justice-based concept, safeguarding it from value relativism and institutional reductionism. Finally, by identifying institutional challenges in the context of contemporary Iran (such as fragmented decision-making, weak meritocracy, structural corruption, and limited social participation), the article emphasizes that realizing this model requires continuous structural reforms and simultaneous attention to economic, institutional, and political requirements.

Methodology

This research, employing a descriptive-analytical method and utilizing library data, extracts the components of security from fundamental Islamic sources and the works of Islamic political and social thinkers. It then compares them with selected theories of security in international relations and human security. The aim is to provide a comprehensive framework for explaining and strengthening national security strategies in the Islamic Republic of Iran.

Results

This research presents the desirable Islamic governance model's approach to security as a structural, multidimensional, and endogenous concept. It argues that security is not primarily a product of military power or external threats, as traditional theories suggest. Instead, it is directly shaped by the internal quality of governance itself—specifically institutional justice, political ethics, and public participation. Drawing from Quranic principles and Nahj al-Balagha, sustainable security is achieved when power is free from oppression and corruption, and when justice and transparency are institutionalized. In this view, security emerges from public trust and social satisfaction, not from coercive imposition from above. Regarding domestic security, the model shifts focus from hard power to soft, sustainable mechanisms. Key components for generating security include social justice, equitable resource distribution, combating corruption, and strengthening social capital. In this framework, insecurity is understood less as an external invasion and more as a consequence of domestic governance failures, injustice, and eroding political legitimacy. For foreign security, the model adopts a balanced and ethical approach that links deterrence with diplomacy and soft power. It is based on dignified interaction and repelling oppression, rejecting both hegemony and passivity. A key distinction from realist and liberal theories is the deep connection between external security and internal cohesion; without social and ethical backing, defensive capabilities cannot ensure lasting safety. The research also highlights the deep roots of modern security concepts—like human, multidimensional, and identity security—within the Islamic intellectual tradition. However, the Islamic model is distinct for placing security within a monotheistic, justice-centered system, which protects it from value relativism. In this framework, ethics and justice are the very foundations of security, not peripheral additions. By emphasizing internal governance reform and political ethics, this model offers a comprehensive theoretical framework capable of addressing today's complex,

hybrid threats and transforms security into a key indicator of governance quality. It is presented not as an idealistic utopia, but as a gradual, adaptable framework for macro-policy. Crucially, the research concludes that achieving sustainable security through this model is impossible without addressing economic and institutional realities. Weak economic governance, international pressures, and sanctions can undermine even the best security strategies. Examining challenges in contemporary Iran reveals significant obstacles to the model's practical realization, such as fragmented decision-making, weak meritocracy, structural corruption, and limited social participation. Therefore, security in the Islamic model is not merely a theoretical ideal but an ongoing institutional project that demands continuous and structural reforms.

نقش حکمرانی مطلوب اسلامی در تأمین امنیت داخلی و خارجی

محدثه بزرگسرای^۱ و محمد ستایش‌پور^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، قم، ایران. رایانامه: brzgrm309@gmail.com

۲. دانشیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: M.setayeshpur@chmail.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	امنیت یکی از بنیادی‌ترین کارکردهای هر نظام حکمرانی است؛ با این حال، در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، امنیت مفهومی تقلیل‌یافته به حوزه نظامی یا انتظامی نیست؛ بلکه پدیده‌ای چندبعدی، درون‌زا و ساختاری است که ابعاد انسانی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و بین‌المللی را به‌طور هم‌زمان در بر می‌گیرد. این پژوهش با هدف تبیین نقش حکمرانی مطلوب اسلامی در تأمین امنیت داخلی و خارجی، به بررسی پیوند میان کیفیت حکمرانی، عدالت، مشارکت مردمی و ثبات امنیتی پرداخته است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع بنیادین اسلامی شامل آیات قرآن کریم، نهج‌البلاغه و آثار اندیشمندان برجسته اندیشه سیاسی اسلام، و همچنین با مقایسه تطبیقی این مبانی با نظریه‌های معاصر امنیت از جمله رئالیسم، لیبرالیسم، سازه‌نگاری، مکتب کپنهاگ و نظریه امنیت انسانی انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که در اندیشه اسلامی، امنیت پایدار نتیجه مستقیم حکمرانی عادلانه، سلامت نهادهای سیاسی و اقتصادی، مبارزه ساختاری با فساد، تقویت سرمایه اجتماعی، مشارکت فعال مردمی و استقرار اخلاق در ساخت قدرت است. در این چارچوب، امنیت داخلی صرفاً از طریق ابزارهای قهری تحقق نیافته، بلکه از مسیر عدالت اجتماعی، اعتماد عمومی، رفاه اقتصادی و امنیت فرهنگی و معرفتی تحقق می‌یابد. همچنین امنیت خارجی در الگوی اسلامی مبتنی بر استقلال سیاسی و اقتصادی، بازدارندگی عادلانه، دیپلماسی اخلاق‌مدار، وفای به عهد و پیوند وثیق میان انسجام داخلی و سیاست خارجی تعریف می‌شود. تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که اگرچه نظریه‌های معاصر امنیت در دهه‌های اخیر به ابعاد غیرنظامی امنیت توجه کرده‌اند؛ اما الگوی اسلامی از آغاز، امنیت را مفهومی انسان‌محور، اخلاق‌مدار و عدالت‌بنیان دانسته است. نتیجه پژوهش حاکی از آن است که الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی، ظرفیت ارائه چارچوبی جامع و کارآمد برای طراحی راهبردهای امنیت داخلی و خارجی و سیاست‌های امنیت ملی را داراست و می‌تواند پاسخی مؤثر به تهدیدات پیچیده و ترکیبی جهان معاصر ارائه دهد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۰۵	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱	
کلیدواژه‌ها:	
حکمرانی مطلوب اسلامی، امنیت داخلی، امنیت خارجی، عدالت، مشارکت مردمی، امنیت انسانی.	

استناد: بزرگسرای، محدثه و دیگران. (۱۴۰۵). «نقش حکمرانی مطلوب اسلامی در تأمین امنیت داخلی و خارجی». مطالعات بین‌المللی مقاومت. دوره ۱. شماره ۱.

صص: ۳۶-۲۰. <https://doi.org/10.22091/jisr.2026.14872.1020>

۱. مقدمه

در ادبیات معاصر علوم سیاسی و مطالعات امنیت، پیوند میان «حکمرانی»، «مشروعیت سیاسی» و «تولید امنیت پایدار» به عنوان یکی از بنیادی‌ترین مؤلفه‌های ثبات اجتماعی مورد تأکید قرار گرفته است. پژوهشگران این حوزه، بر این باورند که «امنیت پایدار صرفاً محصول قدرت سخت نبوده، بلکه نتیجه مستقیم کیفیت حکمرانی، اعتماد نهادی و کارآمدی ساخت قدرت است» (Fukuyama, 2013: 91). از این منظر، دولت‌هایی که از عدالت نهادی، پاسخ‌گویی سیاسی و مشارکت اجتماعی برخوردارند، ظرفیت بیشتری برای مدیریت تهدیدات پیچیده و غیرسنتی دارند. در همین راستا، بوزان نیز امنیت را پدیده‌ای «ساختاری و چندسطحی» می‌داند که در پیوند با مشروعیت داخلی و انسجام اجتماعی شکل می‌گیرد (Buzan, 1991: 21). در سنت اسلامی نیز، مفهوم امنیت از آغاز در چارچوب «نظم عادلانه»، «صلاح حکمرانان» و «اعتماد عمومی» صورت‌بندی شده است، به گونه‌ای که امنیت، پیامد اقتدار صرف نبوده، بلکه نتیجه طبیعی حکمرانی صالح و التزام اخلاقی قدرت به عدالت تلقی می‌شود. بر این اساس، مطالعه امنیت در بستر حکمرانی اسلامی، مستلزم تحلیل هم‌زمان ابعاد نهادی، اخلاقی، اجتماعی و هویتی قدرت است؛ امری که این پژوهش در پی تبیین نظام‌مند آن است. امنیت از بنیادی‌ترین نیازهای جوامع انسانی و از اصلی‌ترین کارکردهای دولت در همه مکاتب سیاسی است. با این حال، تحولات محیط امنیتی در دهه‌های اخیر - از گسترش تهدیدات اقتصادی و اجتماعی تا جنگ شناختی، عملیات اطلاعاتی، بحران سرمایه اجتماعی و تهدیدات ترکیبی - نشان داده است که تعریف امنیت به «فقدان تهدید نظامی» تعریفی جامع و پاسخگو نیست. در این زمینه، الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، امنیت را مفهومی چندبعدی و ساختاری می‌فهمد که در پیوند با عدالت، اخلاق، کارآمدی نهادی و مشارکت مردمی شکل می‌گیرد. قرآن کریم امنیت را در کنار تأمین معیشت به عنوان شرط شکوفایی اجتماعی معرفی می‌کند: «الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ» (قریش: ۴). همچنین امنیت را «در گرو نفی ظلم و تحقق ایمان و عدالت می‌داند» (انعام: ۸۲)، به گونه‌ای که «ظلم» - در معنای گسترده‌ای که تبعیض، فساد و سوءاستفاده از قدرت را نیز، دربر می‌گیرد - عامل بنیادین ناامنی معرفی می‌شود. در نهج البلاغه نیز، امام علی (ع) پیوند وثیقی میان امنیت، عدالت در اداره کشور، سلامت کارگزاران و اعتماد عمومی برقرار می‌کند و «انحراف ساخت قدرت از عدالت را منشأ فروپاشی امنیت اجتماعی می‌داند» (نهج البلاغه: نامه ۵۳). از منظر اندیشه سیاسی اسلام، امنیت پایدار محصول ابزارهای قهرآمیز نیست؛ بلکه نتیجه «حکمرانی صالح» است؛ حکمرانی‌ای که در آن عدالت اجتماعی، شفافیت و پاسخ‌گویی، مبارزه ساختاری با فساد، و تنظیم اخلاقی قدرت تحقق یافته باشد.

۱-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

این نگاه، امنیت را به پروژه‌ای درون‌زا تبدیل می‌کند؛ بدین معنا که تهدیدهای بیرونی و ناامنی‌های داخلی در نهایت بر بستر کیفیت حکمرانی و سطح انسجام اجتماعی اثر می‌گذارند. قرآن کریم ضعف انسجام درونی را زمینه‌ساز شکست و زوال قدرت می‌داند: «وَلَا تَنَارَعُوا فِتْنَتَهُمْ وَتَذْهَبَ رِيحُهُمْ» (انفال: ۴۶). چنین مبنایی نشان می‌دهد که در منطق اسلامی، امنیت خارجی بدون عدالت و وحدت داخلی و بدون سلامت نهادی پایدار نمی‌ماند، همان نکته‌ای که در ادبیات معاصر نیز، با مفاهیمی چون «ظرفیت نهادی»، «کارآمدی دولت» و «تاب‌آوری اجتماعی» تبیین می‌شود.

در سوی دیگر، نظریه‌های امنیت در روابط بین‌الملل نیز، از تعریف کلاسیک امنیت به مثابه بقای دولت در برابر تهدید نظامی فاصله گرفته‌اند. گسترش‌گرایی مفهومی در مکتب کپنهاگ^۱، امنیت را به حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و هویتی تسری داده است و نظریه امنیت انسانی^۲ نیز، با انتقال کانون امنیت از دولت به انسان، بر ابعاد معیشتی، اجتماعی و سیاسی امنیت تأکید کرده است. در همین راستا، بخشی از ادبیات معاصر حکمرانی نیز، به پیوند میان «کیفیت حکومت» و «ثبات امنیتی» توجه دارد، به گونه‌ای که

^۱ Copenhagen School

^۲ UNDP

ناکارآمدی، فساد، و فروکاست مشروعیت، در بسیاری از کشورها منشأ ناامنی‌های پایدار شناخته می‌شود. از این رو، مقایسه الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب با نظریه‌های معاصر امنیت، نه تنها از حیث تبیین نظری ضروری است، بلکه می‌تواند امکان ارائه چارچوبی کاربردی برای سیاست‌گذاری امنیت ملی را فراهم آورد.

۲-۱. پرسش‌های پژوهش

بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش حاضر چنین صورت‌بندی می‌شود:

۱. الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی چگونه می‌تواند امنیت داخلی و خارجی را به‌صورت پایدار و چندبعدی تأمین کند؟
۲. امنیت داخلی در چارچوب حکمرانی مطلوب اسلامی چگونه صورت‌بندی نظری می‌شود و چه سازوکارهایی برای تحقق پایدار آن پیشنهاد می‌شود؟
۳. امنیت خارجی در الگوی اسلامی چه نسبتی با عدالت داخلی، استقلال سیاسی و مشروعیت مردمی دارد و این نسبت در مقایسه با رویکردهای رئالیستی و لیبرالی چگونه تبیین می‌شود؟

۳-۱. روش پژوهش

این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای، ضمن استخراج مؤلفه‌های امنیت از منابع بنیادین اسلامی و آثار اندیشمندان سیاسی - اجتماعی اسلام، آن‌ها را با نظریه‌های منتخب امنیت در روابط بین‌الملل و امنیت انسانی مقایسه می‌کند تا امکان ارائه چارچوبی جامع برای تبیین و تقویت راهبردهای امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران فراهم آید.

۴-۱. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه امنیت و حکمرانی اسلامی، اغلب از منظر عدالت، کارآمدی نهادی و اندیشه سیاسی اسلام مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این زمینه، سیدمحمدحسین طباطبایی (۱۳۶۳) در اثر تفسیری خود با تبیین نسبت ایمان، عدالت و نفی ظلم، امنیت اجتماعی را حاصل سامان اخلاقی و عدالت‌محور جامعه اسلامی دانسته و نشان داده‌است که فقدان عدالت، زمینه‌ساز بی‌ثباتی و ناامنی می‌شود.

در حوزه مطالعات تخصصی امنیت در اندیشه سیاسی اسلام، بهرام اخوان‌کاظمی (۱۳۸۶) در مقاله «امنیت در نظام سیاسی اسلام» با استخراج مؤلفه‌های امنیت از منابع اسلامی، نشان داده‌است که امنیت در اسلام ماهیتی چندبعدی و مبتنی بر عدالت و مشروعیت مردمی دارد. همچنین اصغر افتخاری و مجید شامانی (۱۴۰۲) در مقاله «امنیت ملی در اندیشه مقام معظم رهبری» به این نتیجه رسیده‌اند که مؤلفه‌های متعددی در تعریف امنیت ملی نقش دارند و توجه به آنها ضروری است. بر اساس این بررسی، در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، «منافع ملی» و «وحدت ملی» به‌عنوان مهم‌ترین و اولویت‌دارترین مؤلفه‌های مفهوم امنیت ملی شناسایی شده‌اند که بالاترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین، شناخت دقیق مفهوم امنیت ملی در اندیشه اسلامی می‌تواند به تقویت گفتمان بومی امنیت ملی یاری رساند و مسئولان حکمرانی و متولیان برقراری امنیت را در شناسایی وظایف و مسئولیت‌های خود و نیز حل مؤثر مسائل امنیتی، در مسیر دستیابی به سطح مطلوبی از امنیت ملی پایدار، یاری کند.

در حوزه ادبیات نظری امنیت در روابط بین‌الملل، بری بوزان (۱۹۹۱) در کتاب «People, States and Fear» با ارائه چارچوب امنیت چندبعدی، ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی امنیت را تبیین کرده‌است. استفن والت (۱۹۸۷) در اثر «The Origins of Alliances» امنیت را در چارچوب موازنه تهدید تحلیل نموده و بر نقش قدرت و بازدارندگی تأکید کرده‌است. الکساندر ونت (۱۹۹۹) نیز، در کتاب «Social Theory of International Politics» با رویکرد سازه‌انگاره، امنیت را پدیده‌ای اجتماعی و برساخته هویتی معرفی می‌کند. همچنین گزارش توسعه انسانی برنامه توسعه ملل متحد (UNDP, 1994) با طرح نظریه امنیت انسانی، کانون تحلیل امنیت را از دولت به انسان منتقل کرده‌است.

با وجود ارزشمندی این مطالعات، بخش قابل توجهی از پژوهش‌های پیشین یا بر ابعاد هنجاری و تفسیری امنیت در اسلام تمرکز داشته‌اند یا در چارچوب نظریه‌های سکولار امنیت صورت‌بندی شده‌اند. در نتیجه، پیوند نظام‌مند میان الگوی حکمرانی

مطلوب اسلامی، امنیت داخلی و خارجی، و الزامات نهادی و سیاستی معاصر، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین مقایسه تطبیقی منسجم میان مبانی اسلامی و نظریه‌های جدید امنیت، در اغلب پژوهش‌ها یا به صورت پراکنده انجام شده یا مورد غفلت واقع شده است. از این رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با رویکردی تحلیلی و تطبیقی، این خلأ نظری و کاربردی را پوشش دهد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. امنیت داخلی و بنیان‌های درونی حکمرانی مطلوب اسلامی

در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، امنیت داخلی مفهومی فراتر از کنترل انتظامی، مهار ناآرامی‌ها یا اعمال قدرت قهری است و به مثابه وضعیتی پایدار و ساختاری فهم می‌شود که از کیفیت روابط اجتماعی، عدالت نهادی، سلامت ساخت قدرت و سطح اعتماد عمومی ناشی می‌شود. از منظر قرآن کریم، امنیت زمانی تحقق می‌یابد که ایمان اجتماعی با نفی ظلم و استقرار عدالت همراه باشد: «الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ» (انعام: ۸۲). در این آیه، «ظلم» صرفاً به معنای ستم فردی نیست؛ بلکه شامل هرگونه تبعیض، فساد، سوءاستفاده از قدرت و اختلال در نظم عادلانه اجتماعی می‌شود؛ اموری که به‌طور مستقیم بنیان‌های امنیت داخلی را تضعیف می‌کنند. نهج‌البلاغه نیز، امنیت داخلی را به‌طور صریح به کیفیت حکمرانی و رفتار کارگزاران پیوند می‌زند. امام علی (ع)، «صلاح جامعه را وابسته به صلاح حاکمان دانسته و تأکید می‌کند که بی‌عدالتی، فساد اداری و امتیازطلبی مسئولان، اعتماد عمومی را از میان برده و جامعه را به سمت ناامنی و فروپاشی سوق می‌دهد» (نهج‌البلاغه: نامه ۵۳). در این چارچوب، امنیت نتیجه «اقتدار صرف» نبوده، بلکه پیامد «مشروعیت اخلاقی و کارآمدی نهادی» است. هر جا که این دو تضعیف شوند، ناامنی حتی در صورت برخورداری از قدرت نظامی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. عدالت اجتماعی یکی از محوری‌ترین مؤلفه‌های امنیت داخلی در اندیشه اسلامی است. قرآن کریم فلسفه بعثت انبیا را برپایی قسط معرفی می‌کند: «لِيُقِيمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید: ۲۵). در این نگاه، امنیت بدون عدالت پایدار و واقعی نیست. توزیع ناعادلانه منابع، فقر ساختاری، انحصار ثروت و شکاف‌های طبقاتی، جامعه را مستعد نارضایتی، خشونت و بی‌ثباتی می‌کند. امام علی (ع) در نهج‌البلاغه تصریح می‌کند که اگر بیت‌المال عادلانه توزیع نشود، حکومت مشروعیت و توان حفظ امنیت را از دست می‌دهد. این تحلیل با یافته‌های اقتصاد سیاسی معاصر نیز، هم‌خوان است که «نابرابری و فقر را از عوامل اصلی ناامنی اجتماعی می‌دانند» (Acemoglu & Robinson, 2012: 74-77).

عامل بنیادین دیگر امنیت داخلی در حکمرانی اسلامی، «مشارکت مردمی و سرمایه اجتماعی» است. قرآن کریم با تأکید بر شورا، نظارت عمومی و مسئولیت اجتماعی، مشارکت مردم را رکن اداره جامعه معرفی می‌کند: «وَأْمُرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ» (شوری: ۳۸). در نهج‌البلاغه نیز، امام علی (ع) مردم را به نقد، نظارت و مطالبه عدالت از حاکمان فرا می‌خواند و سکوت در برابر فساد را عامل گسترش ناامنی می‌داند. مشارکت مردمی در این چارچوب، صرفاً یک حق سیاسی نیست؛ بلکه سازوکاری امنیت‌ساز است که مانع تمرکز قدرت، گسترش فساد و فروپاشی اعتماد اجتماعی می‌شود. این دیدگاه با نظریه‌های سرمایه اجتماعی که «مشارکت و اعتماد را پیش شرط امنیت پایدار می‌دانند، هم‌راستا است» (Putnam, 1993: 35-41).

از منظر حکمرانی مطلوب اسلامی، امنیت داخلی همچنین پیوندی عمیق با «سلامت نهادی و مبارزه ساختاری با فساد» دارد. فساد اداری و اقتصادی نه تنها منابع عمومی را هدر می‌دهد، بلکه احساس بی‌عدالتی، تبعیض و بی‌اعتمادی را در جامعه تقویت می‌کند؛ امری که به‌طور مستقیم امنیت روانی و اجتماعی را تضعیف می‌سازد. امام علی (ع) «فساد کارگزاران را بزرگ‌ترین تهدید برای جامعه اسلامی می‌داند و آن را مقدمه ناامنی، شورش و زوال حکومت معرفی می‌کند» (نهج‌البلاغه: حکمت ۱۱۹). در ادبیات امنیت معاصر نیز، «کیفیت حکمرانی و شفافیت نهادی به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده امنیت داخلی شناخته می‌شوند» (Fukuyama, 2013: 92-96).

در نهایت، امنیت داخلی در الگوی اسلامی بدون توجه به «امنیت فرهنگی و معرفتی» قابل تحقق نیست. تهدیدهای نوینی مانند جنگ شناختی، عملیات روانی، تضعیف هویت دینی، بحران خانواده و فروپاشی اخلاق عمومی، از مهم‌ترین چالش‌های

امنیتی عصر حاضر به‌شمار می‌روند. قرآن کریم نسبت به «فتنه، تحریف آگاهی و گمراه‌سازی اجتماعی هشدار داده و آن‌ها را زمینه‌ساز فروپاشی امنیت معرفی می‌کند» (ر. ک: توبه: ۴۹). اسلام با تأکید بر ایمان، اخلاق، هویت دینی و تربیت اجتماعی، لایه‌ای نرم اما عمیق از امنیت ایجاد می‌کند که مکمل امنیت سیاسی و اقتصادی است و در بسیاری از نظریه‌های مدرن امنیت، به‌صورت کامل مورد توجه قرار نگرفته است. جمع‌بندی این بخش نشان می‌دهد که امنیت داخلی در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، محصول هم‌افزایی عدالت، مشارکت مردمی، سلامت نهادی، رفاه اقتصادی، اخلاق عمومی و هویت فرهنگی است. در این چارچوب، امنیت از درون جامعه و از طریق حکمرانی عادلانه و مردم‌پایه ساخته می‌شود و از مسیر کنترل صرف یا اعمال قدرت قهری محقق نمی‌شود. این نگاه، امنیت داخلی را به شاخصی از کیفیت حکمرانی تبدیل می‌کند و نشان می‌دهد که هرگونه تضعیف عدالت و مشروعیت، به‌طور مستقیم امنیت جامعه را تهدید خواهد کرد.

۲-۱-۱. نقش مشروعیت سیاسی و اعتمادسازی نهادی در تولید امنیت داخلی

یکی از بنیادی‌ترین پیش‌شرط‌های تحقق امنیت داخلی در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، «مشروعیت سیاسی» و «اعتماد نهادی» است. مشروعیت، به‌معنای پذیرش داوطلبانه قدرت سیاسی از سوی جامعه، نقش واسط میان اقتدار حاکمیت و رضایت عمومی ایفا می‌کند. پژوهش‌های حکمرانی نشان می‌دهد که «کاهش مشروعیت، مستقیماً ظرفیت دولت برای مدیریت بحران‌های امنیتی را تضعیف می‌کند» (Fukuyama, 2013: 94).

در اندیشه اسلامی، مشروعیت سیاسی فقط مبتنی بر قدرت یا کارآمدی فنی نیست؛ بلکه بر پیوند میان عدالت، اخلاق و رضایت مردمی استوار است. امام علی (ع) در نهج‌البلاغه، «رضایت عمومی را شرط بقای حکومت دانسته و هشدار می‌دهد که حکومت فاقد پشتوانه مردمی، در برابر بحران‌ها ناتوان خواهد بود» (ر. ک: نهج‌البلاغه، خطبه ۲۱۶).

اعتماد نهادی نیز، مکمل مشروعیت سیاسی محسوب می‌شود. هرچه شهروندان نهادهای حاکمیتی را عادل، پاسخگو و شفاف‌تر ادراک کنند، سطح همکاری اجتماعی و تمکین داوطلبانه افزایش یافته و هزینه‌های امنیتی کاهش می‌یابد. در مقابل، فرسایش اعتماد نهادی، زمینه‌ساز رشد نارضایتی، بی‌ثباتی اجتماعی و گسترش ناامنی نرم خواهد شد. از این منظر، امنیت داخلی در الگوی اسلامی، بیش از آنکه متکی بر کنترل بیرونی باشد، بر سرمایه اعتماد و مشروعیت درونی استوار است.

۲-۲. امنیت خارجی و اصول راهبردی الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی در عرصه بین‌الملل

در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، امنیت خارجی مفهومی فراتر از موازنه صرف قدرت نظامی یا رقابت ژئوپلیتیکی است و در پیوندی وثیق با عدالت داخلی، مشروعیت سیاسی، استقلال تصمیم‌گیری و انسجام اجتماعی معنا می‌یابد. قرآن کریم امنیت خارجی را نه بر مبنای سلطه‌گری، بلکه بر پایه دفع ظلم، صیانت از کرامت انسانی و برقراری صلح عادلانه صورت‌بندی می‌کند. آیه «وَمَا لَكُمْ لَأَتَّقُوا اللَّهَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ» (نساء: ۷۵) نشان می‌دهد که فلسفه قدرت و کنش امنیتی در اسلام، دفاع از عدالت و مقابله با استضعاف بوده، و بر توسعه‌طلبی یا تحمیل اراده بر دیگران استوار نیست. این مبنای نقطه تمایز اساسی میان امنیت اسلامی و رویکردهای رئالیستی است که قدرت را غایت سیاست خارجی می‌دانند. در نهج‌البلاغه، امام علی (ع) امنیت خارجی را به‌طور مستقیم به استقلال، عزت و حفظ کرامت جامعه اسلامی پیوند می‌زنند. ایشان، خطاب به فرزندشان امام حسن (ع)، با تأکید بر کرامت انسانی، به‌روشنی توصیه می‌کنند که «انسان نباید خود را در جایگاه وابستگی و بندگی غیر خدا قرار دهد و باید شأن آزادی و عزت الهی خویش را حفظ کند» (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱). این تأکید نشان می‌دهد که وابستگی سیاسی و اقتصادی، از مهم‌ترین عوامل تضعیف امنیت خارجی به‌شمار می‌رود. جامعه‌ای که اراده سیاسی مستقل نداشته باشد، حتی در صورت برخورداری از قدرت نظامی، در برابر فشارها و تهدیدات خارجی آسیب‌پذیر خواهد بود. از این منظر، استقلال سیاسی و اقتصادی نه یک شعار ایدئولوژیک، بلکه یک ضرورت راهبردی برای امنیت پایدار تلقی می‌شود؛ نکته‌ای که در ادبیات معاصر امنیت و حکمرانی نیز، با مفاهیمی چون «خودمختاری راهبردی» و «ظرفیت دولت» مورد تأکید قرار گرفته است (Fukuyama, 2013: 103-107).

یکی از اصول محوری امنیت خارجی در الگوی اسلامی، پیوند ناگسستنی آن با امنیت داخلی است. قرآن کریم هشدار می‌دهد که نزاع داخلی و تضعیف انسجام اجتماعی، قدرت خارجی جامعه را فرسوده و زمینه شکست را فراهم می‌کند: «وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ» (انفال: ۴۶). در این نگاه، سیاست خارجی و امنیت بین‌المللی امتداد مستقیم کیفیت حکمرانی داخلی است. این تحلیل با رویکردهای نوین امنیت نیز هم‌راستا است که «امنیت خارجی را وابسته به انسجام اجتماعی، مشروعیت سیاسی و ثبات نهادی می‌دانند» (Buzan, 1991: 96-101). بنابراین، الگوی اسلامی امنیت خارجی را نه پدیده‌ای مستقل، بلکه برآیند نظم عادلانه درونی معرفی می‌کند. بازدارندگی یکی دیگر از مؤلفه‌های کلیدی امنیت خارجی در اسلام است؛ اما بازدارندگی در این چارچوب، ماهیتی اخلاقی و دفاعی دارد. قرآن کریم دستور می‌دهد: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰). علامه طباطبایی این آیه را ناظر بر «تقویت همه‌جانبه توان دفاعی جامعه اسلامی می‌داند، با این هدف که دشمن از تجاوز بازداشته شود، نه آن‌که رقابت تسلیحاتی یا تهدید مستمر جایگزین صلح شود» (طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۴: ۲۸۷). این تلقی از بازدارندگی، با نظریه‌های رئالیستی که بر توازن وحشت استوارند تفاوت ماهوی دارد و امنیت را در خدمت تداوم جنگ قرار نداده، بلکه در خدمت جلوگیری از آن قرار می‌دهد. در سطح دیپلماسی، حکمرانی مطلوب اسلامی بر اخلاق، وفای به عهد و صداقت در روابط بین‌الملل تأکید می‌کند. قرآن کریم وفای به پیمان‌ها را اصل بنیادین تعامل خارجی معرفی می‌کند: «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» (مائده: ۱). امام علی (ع) نیز در نامه ۵۳، «نقض عهد را بزرگ‌ترین تهدید برای اعتبار سیاسی و امنیت جامعه اسلامی می‌داند». این رویکرد نشان می‌دهد که امنیت خارجی تنها با قدرت سخت تضمین نمی‌شود؛ بلکه اعتبار اخلاقی، اعتماد بین‌المللی و ثبات هنجاری نیز، نقش تعیین‌کننده دارند؛ امری که در «نظریه‌های سازه‌نگار روابط بین‌الملل به‌عنوان عنصر محوری امنیت مورد توجه قرار گرفته است» (Wendt, ۲۰۰۰: ۲۴۶-۲۵۰). افزون بر این، الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب به نقش «قدرت نرم» در امنیت خارجی توجه ویژه دارد. جامعه‌ای که از عدالت داخلی، انسجام اجتماعی و کارآمدی نهادی برخوردار باشد، در عرصه بین‌المللی نیز، از جاذبه فرهنگی و اخلاقی بیشتری بهره‌مند خواهد شد. این نوع قدرت که متکی بر مشروعیت و مقبولیت است، توان بازدارندگی غیرمستقیم ایجاد می‌کند و هزینه تقابل و فشار را برای دشمنان افزایش می‌دهد. این تحلیل با نظریه قدرت نرم هم‌خوانی دارد که «جذابیت ارزشی و اخلاقی را یکی از منابع اصلی امنیت در نظام بین‌الملل می‌داند» (Nye, 2004: 11-15). در جمع‌بندی این بخش می‌توان گفت که امنیت خارجی در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب بر مجموعه‌ای از اصول به‌هم‌پیوسته استوار است: عدالت داخلی، استقلال سیاسی و اقتصادی، انسجام اجتماعی، بازدارندگی عادلانه، دیپلماسی اخلاق‌مدار و قدرت نرم مبتنی بر مشروعیت. این چارچوب، امنیت خارجی را از منطق صرفاً قدرت‌محور خارج کرده و آن را به نتیجه طبیعی حکمرانی عادلانه و عقلانی تبدیل می‌کند. بدین ترتیب، الگوی اسلامی می‌تواند پاسخی پایدار و متوازن به چالش‌های امنیتی جهان معاصر ارائه دهد؛ پاسخی که نه در سلطه‌جویی خلاصه می‌شود و نه در انفعال، بلکه بر تعامل عزتمندانه و مقاومت عقلانی استوار است.

۲-۱. نقش اقتصاد سیاسی و تحریم‌ها در امنیت خارجی از منظر حکمرانی اسلامی

یکی از مؤلفه‌های کمتر مورد توجه در تحلیل امنیت خارجی، نقش متغیرهای اقتصادی و ساختارهای وابستگی در شکل‌دهی به میزان تاب‌آوری دولت‌ها در برابر فشارهای بین‌المللی است. در ادبیات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، وابستگی نامتوازن اقتصادی، کاهش ظرفیت سیاست‌گذاری مستقل و افزایش آسیب‌پذیری امنیتی را به‌دنبال دارد. کیوهان و نای تأکید می‌کنند که «وابستگی متقابل نامتقارن، می‌تواند به ابزار اعمال قدرت و فشار سیاسی تبدیل شود» (Keohane & Nye, 1977: 9). از این منظر، امنیت خارجی صرفاً محصول توان نظامی نیست؛ بلکه به‌طور مستقیم با ساختار اقتصاد ملی و سطح خوداتکایی راهبردی پیوند دارد.

در چارچوب حکمرانی مطلوب اسلامی، استقلال اقتصادی و نفی سلطه‌پذیری از ارکان بنیادین امنیت خارجی به‌شمار می‌رود. قرآن کریم با نفی هرگونه سلطه بیگانگان بر جامعه اسلامی تصریح می‌کند: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً» (نساء: ۱۴۱). این آیه، بنیان هنجاری استقلال سیاسی و اقتصادی را در اندیشه اسلامی تثبیت می‌کند و نشان می‌دهد که وابستگی ساختاری، تهدیدی مستقیم برای امنیت و عزت جامعه اسلامی محسوب می‌شود.

تجربه نظام بین‌الملل معاصر نیز، نشان می‌دهد که تحریم‌های اقتصادی، محدودیت‌های مالی و فشارهای تجاری، به یکی از ابزارهای اصلی جنگ‌های ترکیبی و امنیتی سازی اقتصاد تبدیل شده‌اند. بوزان این فرایند را «گسترش میدان امنیت به حوزه اقتصاد» می‌داند که در آن، ابزارهای مالی و تجاری جایگزین تقابل نظامی مستقیم می‌شوند (Buzan et al, 1998: 101-104). در چنین شرایطی، دولت‌هایی که فاقد زیر ساخت‌های مقاوم اقتصادی و نظام حکمرانی کارآمد هستند، با فرسایش تدریجی قدرت ملی و تضعیف امنیت خارجی مواجه می‌شوند.

در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، مواجهه با فشارهای اقتصادی و تحریم‌ها، فقط در سطح واکنش‌های مقطعی تعریف نمی‌شود؛ بلکه در قالب راهبرد «توانمندسازی درون‌زا» و «اقتصاد مقاوم» صورت‌بندی می‌شود. تأکید اسلام بر عدالت اقتصادی، توزیع متوازن منابع، مبارزه با رانت و فساد، و تقویت تولید ملی، زمینه‌ساز افزایش تاب‌آوری ساختاری در برابر تهدیدات بیرونی است. امام علی (ع) در نهج‌البلاغه، «فقر و سوءمدیریت اقتصادی را از عوامل تضعیف قدرت سیاسی و امنیت جامعه معرفی می‌کند و بر ضرورت سامان‌دهی عادلانه اقتصاد تأکید دارد» (نهج‌البلاغه: نامه ۵۳).

از منظر نظری، ارتباط میان حکمرانی اقتصادی و امنیت خارجی را می‌توان در چارچوب «ظرفیت دولت» تحلیل کرد. فوکویاما نشان می‌دهد که دولت‌های برخوردار از «نظام مالی شفاف، بوروکراسی کارآمد و سیاست‌های توسعه‌محور، توان بیشتری برای مقاومت در برابر فشارهای خارجی دارند» (Fukuyama, 2013: 105). در مقابل، ضعف نهادی، فساد اقتصادی و ناکارآمدی مدیریتی، حتی در صورت برخورداری از منابع طبیعی، آسیب‌پذیری امنیتی را تشدید می‌کند.

افزون بر این، تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی، در صورت فقدان مدیریت حکمرانی مناسب، می‌توانند به نارضایتی اجتماعی، کاهش اعتماد عمومی و تضعیف انسجام داخلی منجر شوند؛ امری که به‌طور غیرمستقیم امنیت خارجی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این منظر، الگوی اسلامی با تأکید بر عدالت توزیعی، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و شفافیت اقتصادی، تلاش می‌کند آثار امنیت‌زدای فشارهای خارجی را مهار نماید.

در جمع‌بندی می‌توان گفت که در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، اقتصاد نه حوزه‌ای مستقل از امنیت، بلکه یکی از ارکان راهبردی آن محسوب می‌شود. استقلال اقتصادی، حکمرانی مالی سالم، مقابله ساختاری با فساد و تقویت تولید ملی، ابزارهای بنیادین تأمین امنیت خارجی پایدار به شمار می‌روند. بر این اساس، امنیت خارجی در این چارچوب، نه تنها در میدان دیپلماسی و بازدارندگی نظامی، بلکه در بستر حکمرانی اقتصادی عادلانه و عقلانی ساخته می‌شود.

۲-۳. تحلیل تطبیقی امنیت در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب و نظریه‌های امنیت معاصر

تحلیل تطبیقی میان الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب و نظریه‌های معاصر امنیت نشان می‌دهد که هرچند در سطح مفهومی برخی هم‌پوشانی‌ها میان این دو وجود دارد؛ اما تفاوت‌های بنیادینی در مبانی معرفتی، غایات امنیت، سازوکارهای تحقق آن و پیامدهای سیاستی مشاهده می‌شود. این تفاوت‌ها سبب شده‌است که الگوی اسلامی امنیت، در مقایسه با چارچوب‌های مسلط در ادبیات امنیت، رویکردی عمیق‌تر، انسان‌مدارتر و ساختاری‌تر ارائه دهد. در نظریه‌های کلاسیک امنیت، به‌ویژه رویکرد رئالیستی، «امنیت اغلب به معنای بقای دولت در برابر تهدیدات خارجی تعریف می‌شود و قدرت نظامی، موازنه قوا و بازدارندگی سخت در کانون تحلیل قرار دارند» (Morgenthau, 1948: 4-7). در این چارچوب، اخلاق و عدالت جایگاه مستقلی ندارند و امنیت تابع منافع ملی و محاسبات قدرت است. در مقابل، الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، امنیت را نه غایت قدرت، بلکه ابزار تحقق عدالت، کرامت انسانی و رفع ظلم می‌داند. در این نگاه، قدرت زمانی مشروع و امنیت‌آفرین است که در خدمت عدالت و صیانت از انسان قرار گیرد؛ امری که به روشنی در آیات قرآن و سیره امام علی (ع) منعکس شده‌است. در رویکرد «لیبرالی امنیت، همکاری‌های بین‌المللی، نهادها، رژیم‌های حقوقی و وابستگی متقابل اقتصادی به‌عنوان سازوکارهای اصلی تأمین امنیت معرفی می‌شوند» (Keohane & Nye, 1977: 24-29). اسلام نیز تعامل، گفت‌وگو و صلح را می‌پذیرد و حتی به آن توصیه می‌کند؛ اما این پذیرش مشروط به عدالت و حفظ کرامت جامعه است: «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا» (انفال: ۶۱). تفاوت اساسی آن است که در الگوی اسلامی،

صلحی که به سلطه، استضعاف یا وابستگی ساختاری بینجامد، امنیت‌آفرین تلقی نمی‌شود. بدین ترتیب، اسلام امنیت را نه صرفاً نتیجه همکاری نهادی، بلکه برآیند تعامل عزتمندانه و عادلانه می‌داند. «نظریه‌های سازه‌انگار، با تمرکز بر هویت، هنجارها و ساختارهای معنایی، گامی فراتر از رئالیسم و لیبرالیسم برداشته‌اند و امنیت را پدیده‌ای اجتماعی و برساخته می‌دانند» (Wendt, 1999: 20-22). این رویکرد از جهاتی به الگوی اسلامی نزدیک است؛ زیرا اسلام نیز امنیت را وابسته به ایمان، اخلاق جمعی، انسجام هویتی و اعتماد اجتماعی می‌داند. با این حال، تفاوت اصلی در این است که در سازه‌انگاری، هویت امری تاریخی و نسبی است در حالی که در الگوی اسلامی، هویت امنیت‌ساز بر مبنای توحید، عدالت و ارزش‌های ثابت اخلاقی شکل می‌گیرد و از نسبی‌گرایی مصون است. مکتب کپنهاگ با «گسترش مفهوم امنیت به حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، تعریف سنتی امنیت را به چالش کشیده‌است» (Buzan, 1991: 19-23). این گسترش مفهومی شباهت قابل توجهی با نگاه اسلامی دارد که امنیت را پدیده‌ای چندلایه می‌داند. قرآن کریم امنیت اقتصادی و روانی را هم‌زمان مورد توجه قرار می‌دهد و نهج‌البلاغه نیز، امنیت را نتیجه سامان عادلانه اقتصاد، سلامت روابط اجتماعی و جلوگیری از فقر معرفی می‌کند. با این حال، در مکتب کپنهاگ، تمرکز اصلی بر «فرایند امنیتی‌سازی» است، در حالی که الگوی اسلامی بر «ریشه‌زدایی ناامنی» از طریق اصلاح حکمرانی تأکید دارد. نظریه امنیت انسانی UNDP (۱۹۹۴) نیز، با انتقال کانون امنیت از دولت به انسان، افق جدیدی در مطالعات امنیت گشوده‌است. این نظریه امنیت را شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی می‌داند. این رویکرد از حیث انسان‌محوری با الگوی اسلامی هم‌سو است؛ اما تفاوت بنیادین در مبانی ارزشی است. در الگوی اسلامی، امنیت انسانی در چارچوب کرامت الهی انسان، عدالت اجتماعی و مسئولیت اخلاقی حکومت معنا می‌یابد در حالی که در نظریه‌های سکولار، امنیت انسانی اغلب به شاخص‌های رفاهی و حقوقی محدود می‌شود. یکی از عمیق‌ترین تفاوت‌ها میان الگوی اسلامی و نظریه‌های امنیت معاصر، نقش محوری عدالت در تولید امنیت است. در اغلب نظریه‌های مدرن، عدالت شرط امنیت تلقی نمی‌شود؛ اما در منطق اسلامی، ظلم سرچشمه ناامنی است و امنیت بدون عدالت اساساً قابل تحقق نیست. قرآن کریم به‌صراحت «بی‌عدالتی و استضعاف را عامل ناامنی» معرفی می‌کند (قصص: ۴)، و اندیشمندان اسلامی نیز، بارها تأکید کرده‌اند که امنیت پایدار تنها در بستر عدالت نهادی و اجتماعی شکل می‌گیرد. این دیدگاه با برخی یافته‌های جدید اقتصاد سیاسی که نابرابری را عامل بی‌ثباتی می‌دانند، هم‌راستا است؛ اما از حیث عمق ارزشی و اخلاقی فراتر از آن‌ها می‌رود. در جمع‌بندی تطبیقی می‌توان گفت الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب سه ویژگی متمایز دارد که آن را از نظریه‌های رایج امنیت جدا می‌کند؛ نخست: چندبعدی بودن امنیت و پیوند هم‌زمان آن با حوزه‌های مادی و معنوی، دوم: انسان‌محوری و اخلاق‌محوری امنیت به‌جای دولت‌محوری صرف، و سوم: پیوند ساختاری امنیت داخلی و خارجی با کیفیت حکمرانی و عدالت نهادی. این ویژگی‌ها سبب می‌شود که الگوی اسلامی، ظرفیت ارائه نظریه‌ای جامع و کارآمد برای تحلیل و مدیریت تهدیدات پیچیده جهان معاصر را داشته باشد؛ تهدیداتی که نظریه‌های کلاسیک امنیت به‌تنهایی قادر به تبیین و پاسخ‌گویی به آن‌ها نیستند.

۲-۴. عملیاتی‌سازی الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی در تأمین امنیت چند بعدی

یکی از مهم‌ترین الزامات ارتقای الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی از سطح نظری به سطح کاربردی، تبدیل مفاهیم هنجاری به شاخص‌های عینی و سازوکارهای اجرایی است. بدون چنین عملیاتی‌سازی‌ای، الگوی پیشنهادی در معرض تقلیل به چارچوبی آرمان‌گرایانه و غیرقابل ارزیابی تجربی قرار می‌گیرد. از این رو، ضروری است «مؤلفه‌های محوری این الگو در قالب معیارهای قابل سنجش و نهادهای تضمین‌کننده صورت‌بندی شوند» (Fukuyama, 2013: 89-96).

در حوزه عدالت نهادی و توزیعی، می‌توان شاخص‌هایی نظیر نحوه تخصیص بودجه عمومی، میزان دسترسی برابر شهروندان به خدمات آموزشی، بهداشتی و رفاهی، کاهش ضریب جینی، شفافیت در فرآیندهای اقتصادی و اداری، و کارآمدی نظام مالیاتی را به‌عنوان معیارهای عملیاتی عدالت در حکمرانی اسلامی در نظر گرفت. پژوهش‌های اقتصاد سیاسی نشان می‌دهد که «نهادهای فراگیر و سازوکارهای عادلانه توزیع منابع، نقش تعیین‌کننده‌ای در ثبات اجتماعی و امنیت پایدار دارند» (Acemoglu & Robinson,

۸۳-۷۴: ۲۰۱۲). در این چارچوب، عدالت در الگوی اسلامی نه صرفاً یک ارزش اخلاقی، بلکه متغیری ساختاری در تولید امنیت تلقی می‌شود.

مشارکت مردمی و سرمایه اجتماعی نیز، از مؤلفه‌های بنیادین امنیت در حکمرانی مطلوب اسلامی محسوب می‌شوند. این مؤلفه را می‌توان از طریق شاخص‌هایی همچون میزان نهادینه شدن شوراهای مشورتی، سطح مشارکت در انتخابات و فرآیندهای تصمیم‌سازی، نقش‌آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد، آزادی رسانه‌های مسئول و میزان اعتماد عمومی به نهادهای حاکمیتی سنجش کرد. مطالعات سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که «مشارکت فعال و اعتماد نهادی، زمینه‌ساز کاهش تعارضات اجتماعی و تقویت امنیت پایدار است» (Putnam, 1993: 35-41).

در حوزه امنیت چندبعدی، رویکردهای معاصر بر ضرورت توجه هم‌زمان به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، روانی و سیاسی تأکید دارند. بر این اساس، «شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، سطح فقر، امنیت غذایی، دسترسی به خدمات سلامت، احساس امنیت روانی، انسجام فرهنگی، و میزان رضایت اجتماعی می‌توانند به‌عنوان معیارهای عملیاتی امنیت در الگوی اسلامی مورد استفاده قرار گیرند» (UNDP, 1994: 22-24; Buzan, 1991: 19-2). این رویکرد امکان ارزیابی تجربی میزان تحقق امنیت را فراهم ساخته و آن را از سطح برداشت‌های کلی فراتر می‌برد.

از منظر نهادی، تحقق عملی حکمرانی مطلوب اسلامی مستلزم استقرار سازوکارهای نظارتی مستقل، نظام پاسخ‌گویی شفاف، و چارچوب‌های حقوقی مقابله با فساد است. نهادهایی نظیر دیوان‌های نظارتی، هیئت‌های ارزیابی عملکرد، شوراهای سیاست‌گذاری تخصصی، رسانه‌های حرفه‌ای و نهادهای مدنی می‌توانند نقش مؤثری در تضمین عدالت اداری و جلوگیری از انحراف قدرت ایفا کنند. پژوهش‌های حکمرانی نشان می‌دهد که «کیفیت نهادها و ظرفیت اجرایی دولت، از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده امنیت داخلی و ثبات سیاسی است» (Fukuyama, 2013: 103-107).

یکی از چالش‌های اساسی در حکمرانی اسلامی، مدیریت تعارض میان مصلحت نظام و اصول اخلاقی و عدالت‌محور است. برای حل این تعارض، طراحی نظام تصمیم‌گیری چندسطحی، تقویت اجتهاد نهادی، شفاف‌سازی فرآیندهای سیاست‌گذاری، و ایجاد سازوکارهای مشورتی فراگیر ضروری است. چنین سازوکارهایی مانع از غلبه منطق مصلحت‌گرایی کوتاه‌مدت بر ارزش‌های بنیادین شده و پایداری امنیت را تضمین می‌کنند.

در نهایت، عملیاتی‌سازی الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی مستلزم توجه به پیش‌نیازهای ساختاری از جمله توسعه اقتصادی، میزان سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری نهادی و شرایط محیط بین‌المللی است. «در نظام بین‌الملل قدرت‌محور، دولت‌ها ناگزیر با محدودیت‌ها و فشارهای بیرونی مواجه‌اند که می‌تواند دامنه تحقق آرمان‌های هنجاری را کاهش دهد» (Morgenthau, 1948: 4-7). از این‌رو، تحقق این الگو نیازمند ترکیب عقلانیت راهبردی با پابندی اخلاقی است.

در سطح اجرایی، عملیاتی‌سازی شاخص‌های حکمرانی مطلوب اسلامی مستلزم طراحی نظام ارزیابی منظم و نهادمند است. ایجاد «سامانه ملی پایش حکمرانی» با مشارکت نهادهای نظارتی، مراکز پژوهشی مستقل و دانشگاه‌ها می‌تواند امکان سنجش دوره‌ای عدالت نهادی، شفافیت اداری، مشارکت اجتماعی و شاخص‌های امنیت انسانی را فراهم سازد. انتشار عمومی گزارش‌های ارزیابی، تقویت نظام پاداش و تنبیه اداری، و اتصال نتایج پایش به فرآیندهای تصمیم‌سازی، از جمله سازوکارهایی است که می‌تواند فاصله میان نظریه و اجرا را کاهش دهد.

۲-۵. چالش‌های نهادی تحقق حکمرانی مطلوب اسلامی در بستر ایران معاصر

با وجود ظرفیت‌های نظری و هنجاری بالای الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی در تأمین امنیت چندبعدی، تحقق عملی این الگو در بسترهای واقعی با مجموعه‌ای از چالش‌های نهادی، ساختاری و مدیریتی مواجه است. بی‌توجهی به این محدودیت‌ها، می‌تواند الگوی پیشنهادی را به چارچوبی آرمان‌گرایانه و غیرکاربردی تقلیل دهد. از این‌رو، تحلیل موانع اجرایی، بخشی جدایی‌ناپذیر از فرآیند عملیاتی‌سازی حکمرانی اسلامی محسوب می‌شود.

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، ضعف هماهنگی نهادی و چندپارگی ساختار تصمیم‌گیری است. در بسیاری از نظام‌های حکمرانی، از جمله ایران معاصر، تداخل وظایف، موازی‌کاری سازمانی و فقدان نظام منسجم سیاست‌گذاری، موجب کاهش کارآمدی و اتلاف منابع می‌شود. فوکویاما این وضعیت را نشانه «کاهش ظرفیت دولت» می‌داند که مستقیماً توان حکمرانی امنیتی را تضعیف می‌کند (Fukuyama, 2013: 112). در چنین شرایطی، حتی سیاست‌های مبتنی بر عدالت و مشارکت نیز، در مرحله اجرا با اختلال مواجه می‌شوند.

چالش دوم، مسئله بوروکراسی ناکارآمد و ضعف نظام شایسته‌سالاری است. حکمرانی مطلوب اسلامی مستلزم حضور مدیران متعهد، متخصص و پاسخ‌گو است؛ اما گسترش روابط غیررسمی، انتصابات غیرتخصصی و ضعف نظام ارزیابی عملکرد، موجب فرسایش اعتماد عمومی و کاهش اثربخشی سیاست‌های امنیتی می‌شود. امام علی (ع) در نهج البلاغه، «انتخاب کارگزاران نالایق را از مهم‌ترین عوامل سقوط حکومت‌ها معرفی می‌کند» (نهج البلاغه: نامه ۵۳).

سومین چالش، گسترش فساد اداری و اقتصادی در سطوح مختلف حکمرانی است. فساد نه تنها منابع عمومی را هدر می‌دهد، بلکه مشروعیت نظام سیاسی را تضعیف کرده و سرمایه اجتماعی را فرسایش می‌دهد. «مطالعات حکمرانی نشان می‌دهد که فساد ساختاری، یکی از اصلی‌ترین موانع تحقق امنیت پایدار است» (Acemoglu & Robinson, 2012: 79). در الگوی اسلامی، مبارزه با فساد یک الزام اخلاقی و امنیتی تلقی می‌شود؛ زیرا استمرار آن، جامعه را مستعد بی‌ثباتی و نارضایتی مزمز می‌سازد.

چالش چهارم، ضعف نهادینه‌سازی مشارکت اجتماعی و محدودیت کانال‌های مؤثر ارتباط دولت و جامعه است. هر چند ساختارهای مشارکتی در نظام اسلامی پیش‌بینی شده‌اند؛ اما در عمل، بخشی از این سازوکارها از کارآمدی لازم برخوردار نیستند. «کاهش مشارکت واقعی، موجب فاصله‌گیری جامعه از فرآیند تصمیم‌سازی و تضعیف احساس تعلق سیاسی می‌شود؛ امری که به‌طور غیرمستقیم امنیت داخلی و خارجی را تحت تأثیر قرار می‌دهد» (Putnam, 1993: 40).

پنجمین چالش، تأثیر فشارهای خارجی، تحریم‌ها و محدودیت‌های بین‌المللی بر ظرفیت اجرایی حکمرانی است. این فشارها، در صورت فقدان مدیریت راهبردی و انسجام نهادی، می‌توانند موجب تمرکز بر سیاست‌های کوتاه‌مدت، کاهش سرمایه‌گذاری توسعه‌ای و تضعیف بنیان‌های امنیت انسانی شوند. بوزان این وضعیت را بخشی از «امنیتی‌سازی ساختاری اقتصاد» در نظام جهانی می‌داند (Buzan et al, 1998: 103).

افزون بر این، چالش فرهنگی - گفتمانی نیز در تحقق حکمرانی مطلوب اسلامی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. فاصله میان گفتمان رسمی عدالت‌محور و تجربه زیسته شهروندان، در صورت تداوم، موجب کاهش اعتماد اجتماعی و تضعیف مشروعیت می‌شود. امنیت پایدار زمانی تحقق می‌یابد که ارزش‌های حکمرانی اسلامی، نه تنها در سطح شعار، بلکه در سطح عملکرد نهادی بازتولید شوند.

در مجموع، تحقق عملی الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی در ایران معاصر، مستلزم اصلاح هم‌زمان ساختارهای نهادی، نظام مدیریتی، سازوکارهای نظارتی، فرآیندهای مشارکتی و سیاست‌های اقتصادی است. بدون این اصلاحات ساختاری، حتی غنی‌ترین الگوهای نظری نیز قادر به تولید امنیت پایدار نخواهند بود. از این رو، انتقال از حکمرانی صوری به حکمرانی کارآمد و پاسخ‌گو، پیش‌شرط اساسی تحقق امنیت چندبعدی در چارچوب اسلامی محسوب می‌شود.

۳. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان داد که امنیت در الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، مفهومی ساختاری، چندبعدی و درون‌زا است که از کیفیت حکمرانی، عدالت نهادی، اخلاق سیاسی و میزان مشارکت اجتماعی تأثیر مستقیم می‌پذیرد. برخلاف رویکردهای سنتی امنیت که آن را اغلب در چارچوب تهدیدات نظامی و موازنه قدرت تحلیل می‌کنند، اندیشه اسلامی امنیت را نتیجه طبیعی حکمرانی عادلانه و

سامان‌یافتگی اجتماعی می‌داند. بر اساس تحلیل آیات قرآن کریم و آموزه‌های نهج‌البلاغه، امنیت زمانی پایدار می‌شود که ساخت قدرت از ظلم، تبعیض و فساد مبرا بوده و عدالت، شفافیت و مسئولیت‌پذیری در اداره جامعه نهادینه شده باشد. از این منظر، امنیت نه یک وضعیت تحمیلی از بالا، بلکه برآیندی از رضایت اجتماعی، اعتماد عمومی و سلامت نهادی است. یافته‌های پژوهش در حوزه امنیت داخلی نشان داد که الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، امنیت را از ابزارهای قهری به سازوکارهای نرم و پایدار منتقل می‌کند. عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه منابع، مبارزه ساختاری با فساد، مشارکت فعال مردمی، امنیت فرهنگی و معرفتی، و تقویت سرمایه اجتماعی، مهم‌ترین مؤلفه‌های تولید امنیت داخلی در این الگو به‌شمار می‌روند. در این چارچوب، ناامنی بیش از آنکه محصول تهدید بیرونی باشد، پیامد مستقیم ناکارآمدی حکمرانی، بی‌عدالتی و فروکاست مشروعیت سیاسی است. این تحلیل با رویکردهای نوین امنیت انسانی و مطالعات حکمرانی هم‌راستا است؛ اما با افزودن بعد اخلاقی و هویتی، افق عمیق‌تری برای فهم امنیت ارائه می‌دهد. در حوزه امنیت خارجی نیز، نتایج پژوهش نشان داد که الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، رویکردی متوازن و اخلاق مدار اتخاذ می‌کند که میان بازدارندگی، استقلال، دیپلماسی و قدرت نرم پیوند برقرار می‌سازد. امنیت خارجی در این الگو، بر سلطه‌جویی و بر انفعال استوار نیست؛ بلکه بر تعامل عزتمندانه، وفای به عهد، دفع ظلم و حفظ کرامت انسانی بنا می‌شود. پیوند وثیق امنیت خارجی با انسجام داخلی، عدالت نهادی و مشروعیت مردمی، از مهم‌ترین تمایزهای الگوی اسلامی با نظریه‌های رئالیستی و لیبرالی امنیت است. این ویژگی نشان می‌دهد که توان دفاعی و بازدارندگی، بدون پشتوانه اجتماعی و اخلاقی، قادر به تأمین امنیت پایدار نخواهد بود. تحلیل تطبیقی مقاله همچنین آشکار ساخت که بسیاری از مفاهیمی که در نظریه‌های معاصر امنیت، مانند امنیت انسانی، امنیت چندبعدی و امنیت هویتی، به‌عنوان دستاوردهای نوین معرفی می‌شوند، در سنت فکری اسلامی پیشینه‌ای عمیق و نظام‌مند دارند. با این حال، تفاوت اساسی در آن است که الگوی اسلامی، امنیت را در منظومه‌ای توحیدی، عدالت‌محور و انسان‌مدار قرار می‌دهد و آن را از نسبی‌گرایی ارزشی و تقلیل‌گرایی نهادی مصون می‌سازد. در این الگو، اخلاق و عدالت عناصر حاشیه‌ای نبوده، بلکه بنیان‌های اصلی امنیت به‌شمار می‌روند. در پایان می‌توان گفت که الگوی اسلامی حکمرانی مطلوب، ظرفیت ارائه یک چارچوب نظری جامع برای تبیین و تقویت امنیت داخلی و خارجی را داراست؛ چارچوبی که می‌تواند پاسخ‌گوی تهدیدات پیچیده، ترکیبی و غیرسنتی جهان معاصر باشد. این الگو با تأکید بر اصلاح درون‌ساختاری حکمرانی، عدالت نهادی، مشارکت مردمی و اخلاق سیاسی، امنیت را به شاخصی از کیفیت حکمرانی تبدیل می‌کند. بر اساس نتایج حاصل از پژوهش حاضر، می‌توان گفت که الگوی حکمرانی مطلوب اسلامی، با تکیه بر عدالت نهادی، مشارکت اجتماعی و اخلاق سیاسی، به‌عنوان مدلی آرمان‌گرایانه و غیرقابل تحقق نیست؛ بلکه به‌مثابه چارچوبی تدریجی، مرحله‌بندی‌شده و قابل انطباق با شرایط واقعی، توان بالقوه لازم برای ارتقای امنیت پایدار و بهره‌برداری در سیاست‌گذاری کلان را داراست. افزون بر این، یافته‌های پژوهش نشان داد که تحقق امنیت پایدار در چارچوب حکمرانی مطلوب اسلامی، بدون توجه به الزامات اقتصادی، نهادی و ساختاری امکان‌پذیر نیست. تحلیل نقش وابستگی اقتصادی، فشارهای بین‌المللی و تحریم‌ها نشان داد که ضعف حکمرانی اقتصادی می‌تواند حتی پیشرفته‌ترین راهبردهای امنیتی را با ناکارآمدی مواجه سازد. همچنین بررسی چالش‌های نهادی در بستر ایران معاصر آشکار ساخت که مسائلی نظیر چندپارگی تصمیم‌گیری، ضعف شایسته‌سالاری، فساد ساختاری و محدودیت مشارکت اجتماعی، از مهم‌ترین موانع تحقق عملی الگوی اسلامی محسوب می‌شوند. از این منظر، امنیت در الگوی اسلامی فراتر از یک مفهوم هنجاری، پروژه‌ای نهادی، تدریجی و نیازمند اصلاحات ساختاری مستمر است.

تعارض منافع

طبق گفته نویسنده، پژوهش حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

منابع

قرآن کریم.

شریف رضی، محمد بن حسین. (بی تا). نهج البلاغه. ترجمه سید جعفر شهیدی. تهران: نشر علمی و فرهنگی.

طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۳۶۳ ش). المیزان فی تفسیر القرآن. جلد ۴. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. New York: Crown Publishers.Booth, K. (2007). *Theory of world security*. Cambridge: Cambridge University Press.Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies*. Boulder: Lynne Rienner.Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner.Fukuyama, F. (2013). *The origins of political order*. New York: Farrar, Straus and Giroux.Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence*. Boston: Little, Brown.Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations*. New York: Knopf.Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.UNDP. (1994). *Human development report: New dimensions of human security*. New York: Oxford University Press.Walt, S. M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca: Cornell University Press.Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

References

The Holy Qur'an.

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. New York: Crown Publishers. [In English].Booth, K. (2007). *Theory of world security*. Cambridge: Cambridge University Press. [In English].Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies*. Boulder: Lynne Rienner. [In English].Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner. [In English].Fukuyama, F. (2013). *The origins of political order*. New York: Farrar, Straus and Giroux. [In English].Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence*. Boston: Little, Brown. [In English].Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations*. New York: Knopf. [In English].Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs. [In English].Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press. [In English].Sharif al-Radi, M. (n.d.). *Nahj al-Balagha* (S. J. Shahidi, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi Publications. [In Persian].Tabataba'i, S. M. H. (1984). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an* (Vol. 4). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]UNDP. (1994). *Human development report: New dimensions of human security*. New York: Oxford University Press. [In English].Walt, S. M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca: Cornell University Press. [In English].Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press. [In English].

الدراسات الدولية في المقاومة

j isr.qom.ac.ir

جامعة قم

دور الحوكمة الإسلامية الرشيدة في ضمان الأمن الداخلي والخارجي

محدثة برزجرسرای^١ ID و محمد ستایش بور^٢ ID

١. الكاتبة المسؤولة، طالبة الدكتوراه في القانون الجنائي وعلم الجريمة، كلية العلوم الإنسانية، جامعة آزاد الإسلامية، فرع قم، قم، إيران. brzgrm309@gmail.com

٢. أستاذ مشارك في قسم القانون الدولي، كلية القانون، جامعة قم، قم، إيران. M.setayeshpur@chmail.ir

ملخص	معلومات المقالة
يعدّ الأمن من الأسس الجوهرية لكل نظام حوكمة في العالم، وأن هذا المفهوم في إطار الحوكمة الرشيدة الإسلامية يتعدى معناه التقليدي والذي يرتبط بالأمن العسكري، ليغدو ظاهرة متعددة الأبعاد وذات طابع بنوي تشمل الأمن الإنساني، والاجتماعي، والاقتصادي، والثقافي، والسياسي، والدولي. تهدف هذه الدراسة إلى تبين دور الحوكمة الإسلامية الرشيدة في تحقيق الأمن الداخلي والخارجي، من خلال تحليل العلاقة بين جودة الحكم، والعدالة، والمشاركة الشعبية، والاستقرار الأمني. اعتمدت الدراسة المنهج الوصفي - التحليلي، واستندت إلى مصادر الفكر الإسلامي الأساسية، وفي مقدمتها القرآن الكريم ونهج البلاغة، إلى جانب آراء عدد من مفكري الفكر السياسي الإسلامي، كما قامت بمقارنة هذه الأسس مع نظريات الأمن المعاصرة، بما في ذلك الواقعية، والليبرالية، والبنائية، ومدرسة كوبنهاغن، ونظرية الأمن الإنساني الصادرة عن برنامج الأمم المتحدة الإنمائي. تظهر نتائج البحث أنّ الأمن في المنظور الإسلامي لا يتحقق عبر أدوات القسر وحدها، بل هو ثمرة من ثمار المباشر للعدالة الاجتماعية، وسلامة المؤسسات السياسية والاقتصادية، ومكافحة الفساد البنوي، وتعزيز الثقة العامة، وتوسيع المشاركة المجتمعية، وترسيخ الأخلاق في بنية الحكم. كما يتضح أنّ الأمن الداخلي يرتبط ارتباطاً وثيقاً بالأمن الثقافي والمعري والاقتصادي، في حين يقوم الأمن الخارجي في النموذج الإسلامي على الاستقلال السياسي والاقتصادي، والردع العادل، والدبلوماسية الأخلاقية، والوفاء بالعهود، ووحدة الجبهة الداخلية. وتبيّن الدراسة أن الوعي متعدد الأبعاد بالأمن، الذي تتبناه النظريات الحديثة، يشكّل في جوهره امتداداً لما قرره الفكر الإسلامي منذ قرون. وتخلص الدراسة إلى أنّ نموذج الحوكمة الإسلامية الرشيدة يمتلك قدرة نظرية وتطبيقية عالية على صياغة استراتيجيات أمنية شاملة، قادرة على مواجهة التهديدات المركّبة في البيئة الدولية المعاصرة.	<p>نوع المادة: مقالة محكمة</p> <p>تاريخ المقال:</p> <p>تاريخ الاستلام: ٢٠٢٥/١١/١٩</p> <p>تاريخ المراجعة: ٢٠٢٦/٠١/٠٥</p> <p>تاريخ القبول: ٢٠٢٦/٠١/٢٥</p> <p>تاريخ النشر: ٢٠٢٦/٠٣/٢١</p> <p>الكلمات الرئيسية:</p> <p>الحوكمة الإسلامية، الأمن الداخلي، الأمن الخارجي، العدالة، المشاركة الشعبية، الأمن الإنساني.</p>

الاقْتِباس: برزجرسرای، محدثه وآخرون. (٢٠٢٦). «دور الحوكمة الإسلامية الرشيدة في ضمان الأمن الداخلي والخارجي». الدراسات الدولية في المقاومة.

المجلد ١. العدد ١. صص: ٣٦-٢٠. <https://doi.org/10.22091/jisr.2026.14872.1020>

© المؤلفون.

الناشر: جامعة قم